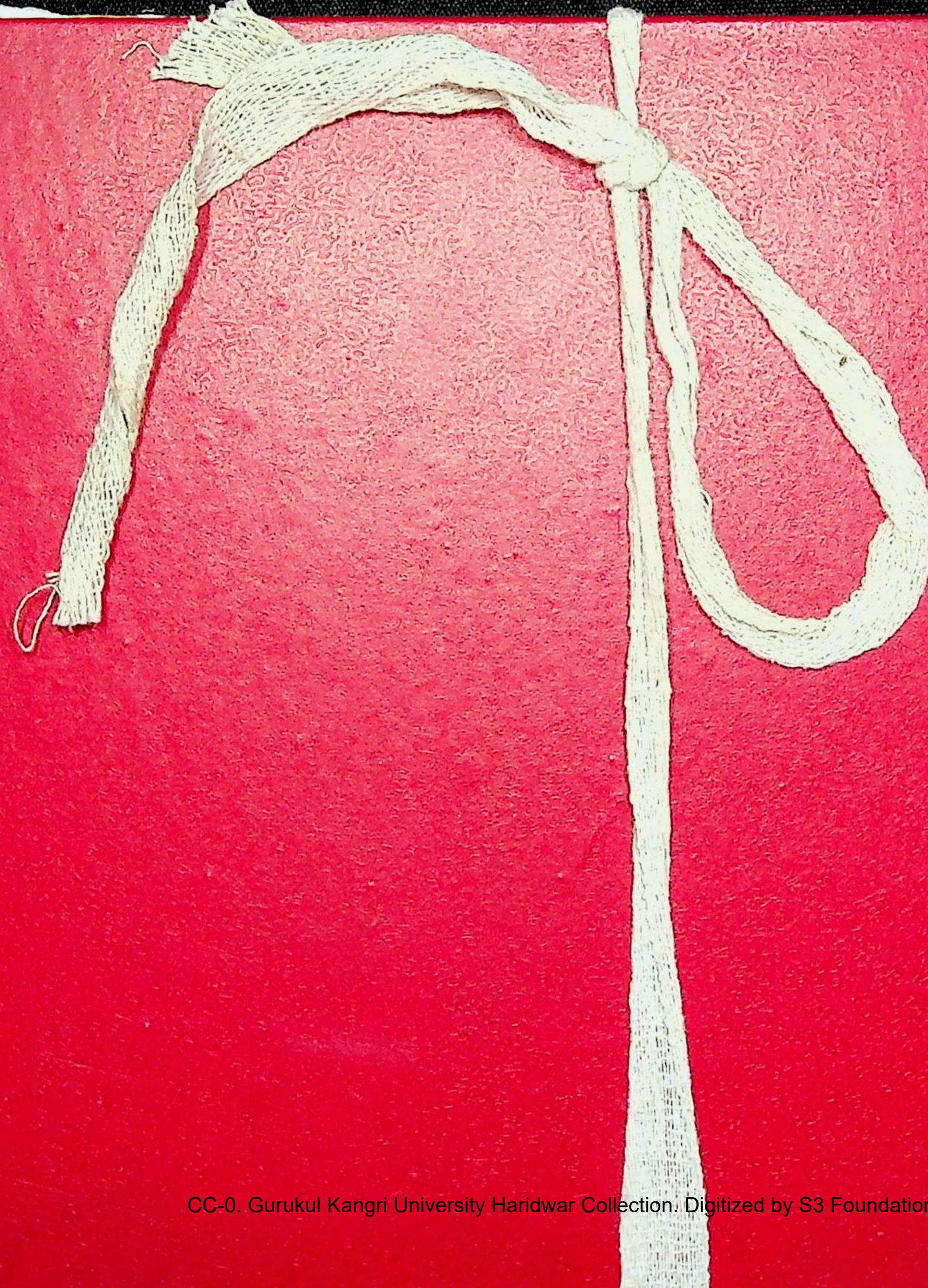

- Title – x अज्ञात
- Accession No – Title – x
- Accession No –
- Folio No/ Pages – 1,2,25-38 – पेज - 8 पृष्ठ - 16
- Lines-
- Size
- Substance Paper –
- Script Devanagari देवनागरी
- Language – संस्कृत
- Period –
- Beginning – स्वदङ्गिरः मनुष्वदग्ने ....
- End – अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः ।
- Colophon-
- Illustrations -
- Source -
- Subject - व्याकरण
- Revisor -
- Author - x

1. Remarks- अपूर्ण

ननु षाण्णुत्वम् भत्वादादेशावत्ययो रितिषः
पदसंज्ञायां णत्वेत्वं नतु षत्वे अपदान्तस्येति वचनात्=२

रक्षदङ्गिरः - मनुष्वदग्ने जनेत्यसेति विहितउसिप्रत्य
योमनेरपि वाकुलकात् वृषन्वसुर्यो: वृषन्वर्धकं
वसुयस्यस वृषएवसुः वृषाश्वोयस्य वृषणश्वः ६
ऽनवर्जिनीविभक्तिमाश्रित्यपदत्वेसति नलोपः प्राप्तोभ
त्वाद्वार्य्यते अनरावपदान्तस्येतिणत्वनिषेधोपिन अहन्तो
पोनइत्यहन्नोपोनअप्रसंगत्वात् अयस्मयादीनिछंदसि
१।४।२० इतानिछंदसिसाधूनि भपदसंज्ञाधिकाराद्य
थायोगंसंज्ञाद्वयंबोध्यम् तथाचवार्त्तिकम् उभयसंज्ञा
न्यपीतिवक्तव्यमिति समुद्रभासरूष्णातागरोन पदत्वा

वहूनर्थान् लातिइतिवकु लं लाआदानेः आतोनुपसर्गेक तिकः तद्भावो वाकुलकं मनो द्वादिव्याकुर्म=२

नलोपः प्रातिप दिकान्तस्य=

अनंतरस्येतिन्यायं बाधित्वोभयसंज्ञाविधाने किं प्रमाणमित्याशंक्याह तथा चेति=२

अयस्मयादिषु रूष्णातेत्यादयः सम दायाश्चोदाहरणा तेनजश्त्वमस्तु

इति भसंज्ञित्वपदसंज्ञकस्य
तेतिद्वे उभयम्=२

चो: कु: = कल्लीं जश्रींति: वा वासिना: प्रभव स्ते छ्वप्पेनंवि धासनहिन्चं दि

विवदिन्तं न गच्छ त्तीत्यर्थ: = २

कुत्वं भत्वा जश्त्वा भाव: जश्त्वविधानार्थाया: पदसंज्ञायाम

त्वसामर्थ्येन वाधात् नैनं हिन्चन्त्यपि वांजिनेषु अत्रपदन्वा

जश्त्व भत्वा कुत्वाभावे: नेआग्यानो: - छंदसि परेपि १।४

।८१ व्यवहिताश्च १।४।८२ हरिभ्यां याह्योक अा। आमंद्रेरि

इंधीत्युच्चारणा द्रुहरिभिर्याहि। इन्धि भवतिभ्याञ्च आभ्यामपरो लिंट् कि

येनेकारेणनि त्। समीधे दस्युहन्तमम्। पुत्रईधे अथर्वण:। वभूव इदं

ई श्रो सुद्द लियो वं त्याख्यातम् इन्धे श्छन्दो विषयत्वाद्भुवो वुको नित्यत्वात्ता

रितिवत् नेति भ्यां लिट: किद्वचनानर्थक्यमिति इति प्रथमोध्याय: २ = ५

कान लोपापत्ते: = ५

आसंयोगादि ष्मत: लिट् कि दत्वर्त्तं = संयो गान्त रत्वात्पूर्वे णापात्तो वचनं

तृतीया च होश्छन्दसि २।३।३ जुहोते: कर्मणि तृतीया

कित्वाद निदितामिति नलोप: = ५

इंधे भी घाया मिजादे श्रेत्यमामा वेधं छंदसि तत्र भंगे इति प्रतिषेधाद्यद्यप्याम नास्ति तथापि

छंदस्युभयथेति लिट: सार्वधातुकत्वेऽकित्वात्समीधे इति नलोप: अम भावस्त्वार्द्धधातु कत्वात् छंदसि दृष्टानु विधानात् = २

जुहोति प्रक्षेपणार्थः यवाग्वाभिन्नं हविरग्नौ प्रक्षिपतीत्यर्थः भिन्नविभक्त्यर्थस्य कृत्वेऽपि भिन्नार्थविभक्त्य
२ न्तरस्य कृत्वान्तरामार्थयोरभेदान्वयः माधवेन स्वीकृतत्वात् स्यात् तम् अग्निहोत्रशब्देनाग्निः यस्याग्निहोत्रं प्रज्वलि
तमिति दर्शनात् हूयतेऽस्मिन्निति व्युत्पत्तेश्च यदा यवागूशब्दात् तृतीया तदाग्निहोत्रशब्दोऽग्नौ वर्त्तते जुहोति श्रीण

त्यात् द्वितीया च यवाग्वाग्निहोत्रं जुहोति अग्निहोत्रशब्दोऽत्र हविषि
वर्त्तते यस्याग्निहोत्रमधिश्रितममेध्यमापद्येतेत्यादि प्रयोग
दर्शनात् अग्नये हूयत इति व्युत्पत्तेश्च यवाग्वाख्यं हविर्दे
वतोद्देशेन त्यक्त्वा प्रक्षिपतीत्यर्थः द्वितीया ब्राह्मणे २।३।
६० ब्राह्मणविषये प्रयोगे दिवस्तदर्थस्य कर्मणि द्वितीया
स्यात् षष्ठ्यपवादः गामस्य तदहः सभायां दीव्येयुः
चतुर्थ्यर्थे बहुलं छन्दसि २।३।६२ षष्ठी स्यात् पुरुषमृगश्च
न्द्रमसो गोधा कालका दार्वाघाटस्ते वनस्पतीनाम् वनस्प
तिभ्य इत्यर्थः षष्ठ्यर्थे चतुर्थीति वाच्यम् या खर्वेण पिबति तस्

नेयवाग्वाग्नि
श्रीणयतीत्यर्थः
यदा यवागूशब्दा
त् द्वितीया तदाग्नि
होत्रशब्दो हविषि
जुहोति प्रक्षेप
णे यवाग्वाख्यं
हविर्द्रव्यं प्रति
तीत्यर्थः ॥ २

दिवस्तदर्थस्येति षष्ठ्याः ॥

र्वियाउहलापाहसेतिप्राप्ते। इयाद्। सुद्वेत्रिया। सुद्वेत्रिसेति
प्राप्तेडियाच्। हलिन्त्र्यण्कं स्वर सीप्रायानम्। ङे वीकार इत्या
ह्:। न वाघुपत्तेम देशाप्ते। अन्त्यये नाज्नोदात्तता। वक्तृतम्नुडी
वनानङे लुक। ईकारादेशस्य तदाहरणांतरं मृग्यम्। अत्राङ
ऽयाजयारामु पसंख्यानम्। प्रनाहवासिस्तनम्। वाऊनेति
प्राप्ते। आगादेशः। घे ऊ ङिनीनिगुणः। स्वप्नयाम्य प्रेनेतिप्रा
प्ते। अप्रयाच्। सनः सिन्धुमिवनावया। नावेतिप्राप्ते अयारारि
त्वरः। अम्रेमोमश्च ७।२।४०मिवादेशस्यामोमश्चस्यात्। अ
कारउच्चारणार्थः। शिन्वान्सवादेशः। अस्तिसिचइतीट्। वधी

मुद्वेत्रिलप्राप्तात्=२

अप्रयाचोऽकार सु
पिवेतिदीर्घनिवृत्त
र्थः अप्रतोगुणः इतिप
रत्वमम्=२

प्रत्याख्यानान्व
यि=५

वधीमितिहंते
र्लुङ् हनोवधलिङि
लुङि चेतिवधादेशः
× छे सिच इट त

स्य स्येतिमिपोऽम्न स्ये
मश्च अस्तिसिचइतीट्ईटी
तिसिचोलोपः दीर्घः वधुतंधेदसीत्य
भावः=२

रितीतिस्वरेण=२

अम्रेमितिमिवादेशोनद्वितीये कारचनमर्थं दासिवृष्टान्तविधानात्=२

डुहेलीड् आत्मनेपदेष्वनत इति झस्यादादेशः वकुलं ध्वंदहीतिरुट् नकारस्यलोपेद्व योरकारयोरतोगुण इति पररूपम् =२   ध्वादित्यादेशः स्यात् =३

२६ ऋग्न्म। अवधिषमितिप्राप्ते। लोपस्तआत्मनेपदेषु ७।१।४१ छन्दसि। देवाअदुह्र। अदुहतेतिप्राप्ते। दक्षिणतः शये। शेत इतिप्राप्ते। आत्मेतिकिम्। उत्सन्दुहन्ति। ध्वमोध्वात् ७।१।४२ अन्तरेवो व्या तांनारयध्वात्। वारयध्वमितिप्राप्ते। यजध्वैनमितिच ७।१।४३ एनमित्यस्मिन्परे ध्वमो न्तलोपो निपात्यते। यजध्वैनं प्रियमेधाः। वकारस्य यकारो निपात्यत इति वृत्तिकारोक्तः प्रामादिकी। तस्यतात् ७।१।४४ मध्यमपुरुषबहुवचनस्य स्थाने तात्स्यात्। गात्रमस्यानूनं कृणुतात्। कृणुतेतिप्राप्ते। सूर्यं चक्षुर्गमयतात्। गमयतेतिप्राप्ते॥ तप्तनप्तनथनाश्च ७।१।

वृञोलिङिलोट्=४

२६

गामेर्णिच्‌जनीजॄष्क्निति प्रेमितत्वा णिते सं सायां मितो ह्रस्वः लोट्‌म.पु. व. तादेशः =१   कृविहिंसाकरणयोश्चधिन्विकृण्व्योरच्चेत्युप्रत्ययः वकारस्याकारः अतोलोपः =२

छंदस्यछंदसि केत्येव सिद्धे अपि दृश्यत इत्येतत्सर्वोपाधिव्यभिचारार्थम् अन्यथा रमसामर्थ्यात् क्वचिदेव व्यभिचारः स्यात् संभाव्येत तदा वचीत्युक्तं हलादावपि भवति = २

विभक्तावित्युक्तम् अविभक्तावपि भवति = २

सि सर्वेषामेकाल्पिकत्वात्। विराजकोपतिकु वाम्। छन्दस्यपि दृश्यते ७।१।७६ अस्थ्यादीनामनङ्। इन्द्रो दधीचो अस्थिः। ईच द्विवचने ७।१।७७ अस्थ्यादीनां सित्येव। अक्षीभ्यां तेनासिकाभ्याम्। ई क्त्वव खतव सां छन्दसि ७।१।८३ राणां तस्यासौ। कीटृक्षः। स्ववान्। स्वतवान्। उदोष्ठ्यपूर्वस्य। वकुत्वं छन्दसि ७।१।१०३ तर्तरिः। हु ह्वरेश्छन्दसि ७।२।३१ हुरे निष्ठायां हु आदेशः। अहुतमसि हविर्धानम्। अपरिह्वृताश्च ७।२।३२ पूर्वेण प्राप्त आदेशस्याभावो निपात्यते अपरिहृताः सनुयाम राजम्। सोमे ह्वरितः ७।२।३३

अस्यन्वनामित्यत्रास्थिशब्दात् अनडि कृते नोऽडितिम नुपोनह्रनडो नकारलोपः = २

ऊः धातुः सौत्रोधर्थः ततो सुन् सित वोऽरुद्धिर्यसे ति विग्रहः = ५

अवतेरसुन् असुन् अवोयस्येति विग्रहः = ५

न हुतं अहुतं = २

छंदसि वकुवचनांतस्यैव प्रयोग दर्शनाद्वकुवचनांतस्य निर्देशः = २

तरतेरा दूगमेतिकि प्रत्ययः उत्वं तस्यादिर्वचने चीति स्यात्तिवक्षावातर स्येतस्यादिर्वचनं उर

द्विवचने = ४

दुइत्यादेशस्याभावोपि बोध्यः = १

ग्रसु अदने स्कंभु स्तंभु रोधनार्थौ सौत्रौ चत्ते याचने कस गतौ शसु हिंसायाम् शंसु स्तुतौ शासु अनुशिष्टौ तॄ प्लवनसंतरणयोः वृङ् संभक्तौ वृञ् वरणे ज्वल दीप्तौ क्षर संचलने क्षमूष् सहने टु वमु उद्गिरणे अम गत्यादिषु = १ वामिते: यदयं ते गतः कोनर्विशतिः = १

२८ ह्रुतौ निपात्येते। मा नः सोमो ह्वरितः॥ ग्रसितस्कभितस्तभि
तोत्तभितचत्तविकस्ताविशस्तृशंस्तृशास्तृतरुतृतरूतृव
रुतृवरूतृवरूत्रीरुज्ज्वलितिक्षरितिक्षमितिवमित्यमितीति च
७।२।३४ ग्रसादयो निपात्यन्ते। तत्र ग्रसुस्कम्भुस्तम्भुराव
दित्वान्निष्ठायामिट्प्रतिषेधे प्राप्ते इण्निपात्यते। युवं शची
भिर्ग्रसितामुमुञ्चतम्। विस्कभिते अजरे। येन स्वः स्तभितं
स्वः स्तभितं येनोत्तभिताम्भूमिः। स्तभितेत्येव सिद्धे उत्पूर्वस्य पुनर्नि
पातनमन्योपसर्गपूर्वस्य माभूदिति। चत्ते याचने। कस ग
तौ। अस्मात् क्तस्येडभावः। चत्तो ... इन्द्रः। कृत्तामतः। त्रिधा ह २८

आदितो वेति प्राप्ते वेट् चाद्यस्य विभाषेति निषेधे प्राप्ते इट् पर्यायः = ५

अनिदिता मितिन लोपः वेः स्कभ्नातेर्नित्यमिति यन्त्र मूः = ४

चत्तश्चाद्यादिमिडजाः स तु अस्कुलः निपातेन स्वसहस्रकौ कृत्स घेद सुपदकारणां संप्रदायसिद्धः स्याम्यो इति मंत्रे स्याम्यो यथा = १ इति ॥

सानिं ससवांसं सनिमिति निपात्यते = २

दधातेर्लेट् तिप् अडागमः ... दधातिरिति स्थिते ... लेटोऽडाटावित्यडागमः ... लोपः परस्मैपदेष्विती कारलोपः ...

ववरिप्येति। सनिं ससनिवांसम् ७।२।६९ सनिमित्येतत्पूर्वात्सनतेः सनोतेर्वा क्वसौ निपात्यते। एत्वाभ्यासलोपा[..]भावश्च निपात्यते। पावकादीनां छन्दसि। प्रत्ययस्थात्कादित्वं नेति वाच्यम्। हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः। घोर्लोपो लेटि वा ७।३।७० दधद्रत्नानि दाशुषे। सोमो ददद्गन्धर्वाय। यदग्निरग्नये ददात्। मीनातेर्निगमे ७।३।८१ शिति ह्रस्वः। प्रमिणन्ति व्रतानि। लोके प्रमीणाति। अस्तिसिचोऽपृक्ते। बहुलं छन्दसि ७।३।९७ सर्वमा इ[..]म्। ह्रस्वस्य गुणः। जसि च। जसादिषु छन्दसि वा वचनम्। प्राङ् णौ चङ्युपधायाः॥ ह्र[..]धा [..]त क्रत्वो गुणम्। शतक्रतवः। पश्वे नृभ्यो यथा गवे।

यजमानाय रत्नानि दधत् दद्यादित्यर्थः = ४

नेदु शिकृतीति निशोधे प्राप्ते निपातनम् = २

पुनन्ति पावयन्ति वा पावकाः पुनातेः पावयतेर्वा ण्वुल् ल्युट् = ४

लोपाभावे उदाहरणमाह ददादिति = ५

८×२

अधादिशब्दः प्रकारे तेन पूर्वयोगनिर्दिष्टानाम् ... विग्रहणम् = २

ददद् इति ददातेः रूपम् = ५ प्रमिणन्ति हि न मीमेति णत्वम् = ४

अस्मत्इति जसि चेति गुणाभावपक्षे प्रथमयोः पूर्वसवर्णदीर्घो ... छन्दसीति वचनादनुमवतीतिपूर्णा देवाः पुवनम् ...

अडागमे लेट् तिप् अडजादीनामित्याट् ... दाधोर्लोपः ... इतीडभावे ... आदिलोपः ... इत्यादि

जनीयन्तीति सेवनयोः लेट् व्यत्ययेन परस्मैपद
मिति प्र इत इलोपः परस्मैपदे बहुलं छन्दसि विन्यट्
व्यत्ययेन शपः श्लुः द्विर्वचनम् = २

३०

शवेनाभ्यस्तस्याचीति निषेधे कृते छन्दसीति वक्तव्यम्। अप्रानबज्ज
जोघत्। नित्यं छन्दसि ७।४।८ छन्दसि विषये च ङ्युपधाया ऋव
र्णस्य ऋन्नित्यम्। अवीवृधत्। न छन्दस्यपुत्रस्य ७।४।३५ पुत्र
भिन्नस्यादन्तस्य क्यचि ईत्वदीर्घौ न। मित्रयुः। क्याच्छन्दसीति
उः। अपुत्रस्य किम्। पुत्रीयन्तः सुदानवः। अपुत्रादीनामिति वा
जनीयन्तो न्वग्रवः। जनमिच्छन्त इत्यर्थः। दुरस्युर्द्रविणस्युर्वृ
षण्यतिरिषण्यति ७।४।३६ एते क्यचि निपात्यन्ते। आबाधे। न
प्रत्ययाभावात्। दुष्टीयति। द्रविणीयति। वृषीयति। रिष्टीयति।
अश्वाघस्यात् ७।४।३७ अश्व अघ एतयोः क्यचि आत् स्यात्

३०

क्वचिपर्युक्तं मन्ने
ति व्या स्व्या नादि
ति भावः = ४

पुत्रमिच्छन्तः पुत्रीय
न्तः जनमिच्छन्तः जनी
यन्तः लटः शत्रादेशः
उगिदचामिति नुम् =
५

प्रकृतिमात्रे तात्पर्यम् अत्यय
स्य समानार्थेन तेन दुष्टीयति
त्यादि बोध्यम् = २

दुष्टस्य दुर् समावेशः द्रविणस्य द्रविणस्भावः
वृषस्य वृषण् रिष्टस्य रिषण् = ४

१ दृन्न इति मास्स =२

मॉड्भिः । शरड्भिः । स्ववः स्वतवसोऽहवसस्त्रेष्यते । स्ववड्भिः । प्र
वत्ते रुत्वं । श्रोमतम वोयेषां नेस्तुवसस्तेः तु इति सोत्रो धातुः
तस्माद्सुन् । स्वंतवो येषां ते स्वतवड्भिः । समुषाद्भिरजाय

वः

थाः । मिथुनेऽसिः । वंसे किद्वेत्यसिवत्यय इति हरदत्तः । ७ अनुवृत्त्यर्थ उपन्यासः =५
पञ्चपादीत्यात् उषः किदिति प्राग्व्याख्यातम् । तत्कव
ते यांडि । कृषेश्छन्दसि ७।४।६४ यांडि अभ्यासस्य चुत्वम्

दृ नि क्रौच भुकीति सि गा गमः =३ लोके तु चरी कृष्यते के बीकलः =३

करीकृष्यते ॥ दाधर्ति दर्धर्ति दर्धर्षि वोभूतु तेतिक्ते ऽलर्ष्याऽप
नीफणत्संसनिष्यदत्करिक्रत्कनिक्रदद्भरिभ्रद्विध्वतो द
विद्युतत्तरित्रतः सरीसृपतं वरीवृजन्मर्मृज्याऽऽगनीगन्ती

॥

२९ सु बोभ्निडीत्येवसिद्धे निपातनं ज्ञापयति अभ्यासस्य ङ्लुगन्तस्य गुणाभावनिषेधोन तेन बोभवीतीत्यत्र भाषायां गुणनिषेधः सिद्धः सदा हि भाषायामिति = २

धृङ् अभ्यासस्य आने = १
धृङ्: एणन्तः तत्र दाधर्तीत्यत्र

३२ तिच ७।४।६५ दाधर्ति दर्धर्ति दर्धर्षि बोभूतु तेतिक्ते अलर्षि आपनीफणत् संसनिष्यदत् करिक्रत् कनिक्रदत् भरिभ्रत् दविध्वतः दविद्युतत् तरित्रतः सरीसृपतम् वरीवृजत् मर्मृज्य आगनीगन्ति इत्येते निपात्यन्ते

दाधर्ति दर्धर्ति दर्धर्षि इत्येते दश निपात्यन्ते। आद्यास्त्रयः धृञ् धारयते धृङ् अवस्थाने वा। धृङः यङ्लुगन्तस्य गुणाभावः। तेन भाषायां गुणो लभ्यते। तिजेर्यङ्लुगन्तात् ङ्। इयर्ति तिर्ति हलादिः शेषापवादो रेफस्य लत्वमत्र इत्वाभावश्च निपात्यते। अलर्षि इति। दधर्षि इत्यादि। सिपा निर्देशो न तन्त्रम्। अलर्ति इति अ। फणतेराङ्पूर्वस्य यङ्लुगन्तस्य शतरि अभ्यासस्य नीगागमो निपात्यते। आपनीफणत्। स्यन्देः सम्पूर्वस्य यङ्लुकि शतरि अभ्यासस्य निक्। धातोः सकारस्य षत्वम्। करोतेर्यङ्लुगन्तस्याभ्यासस्य चुत्वाभावः। करिक्रत्। क्रन्देर्लुङि च्लेरङ् द्विर्वचने अभ्या

धारयतेः शपः श्लौ
... अभ्यासस्य
दीर्घत्वञ्च निपात्य
ते धृञो वा शेरापवादः
... ... तत्र श्लौ
अभ्यासस्य दीर्घत्व
च अत्र परस्मैपदम
पि निपात्यते सैव य
ङ्लुक्यभ्यासस्य ह
लादिशेषापवादः कं दी
र्घत्वं निपात्यत इति
दर्धर्तीत्यत्र यङ्लु
कि धृ पदे दाधर्तीति
निपातनेन ... २ स
दीर्घस्याभावो निपात्य
ते ... को च लुकि ...

१ प्रतिनिषिपर्यो
श्रे तिः = ४

रिगाग ... ...
... नेन =

ते ४२

[illegible]

अक्षिशब्दान्नुट् अस्थिदधीत्यनङ् छन्दस्यपि दृश्यते इत्यनङ् नलोपः ऽसिद्धत्वान्नुट् वैतलोपे भूतपूर्वगत्या नुट् तत्त्वम् = १

तरप्तमपोः = २

आनो मा भिति त्यादिना दाधातोर्व निपूर्तदं नात्तरपूर्व नलोपः आनिपदि क्तान्तस्येति नलोपः तुङागमः = ३

अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः । अस्थन्वन्तं यदनस्था । नाद्घस्य ८।२।१७

नात्परस्य घस्य नुट् । सुपथिन्तरः । भूरिदाव्नस्तुड् वाच्यः । भूरि

दावत्तरो जनः । ईद्रथिनः । रथीतरः । रथीतमं रथीनाम् । नसत्तनिषत्ता

नुत्तप्रतूर्तसूर्तगूर्तानि छन्दसि ८।२।६१ । सदेर्नञ्पूर्वस्य निपू

र्वस्य च निष्ठायां नत्वाभावो निपात्यते । नसत्तमञ्जसा । निषत्तम

स्य चरतः । असन्नं निषण्णमिति प्राप्ते । उन्देर्नञ्पूर्वस्यानुत्तमम्

। प्रतूर्तमिति त्वरतेः । तूर्वी त्यस्य वा । सूर्तमिति सृ इत्यस्य । गूर्त

मिति गृ इत्यस्य । अम्नरूधरवरित्युभयथा छन्दसि ८।२।७० ।

रुर्वा रेफो वा । अम्नर्व । अम्नरेव । ऊधर्व । ऊधरेव । अवर

रथीतरः × ३

रदाभ्यामिति प्राप्ते नत्वस्य = ५

अनुन्नमिति भाषायाम् = ४

गूर्णमिति भाषायाम् = ३

अवो रक्षणम् = १

च रत्वरे तूर्ण = ३

अम्नस शब्दः सद्यर्थे अम्नर सत्यमिति यथा = १

तूर्वी हिंसायामित्यस्य रादृत्तो पः = ३

निषत्तमिति सदिरप्रतेरिति षत्वम् = ५

रूपं रेफो वा=२ तिस्रो महाव्याहृतयः पृथिव्यन्तरिक्षस्वर्गाणां वाचि
काः इहतु मध्यमो याग्रहणम्=२ महाव्याहृतेरिति किम् भ
भुवरत्न्वेयम्=१ वो विश्वेषु भुवनेषु भुवर

३४

वाऽप्रवरे वा ॐ वञ्ज महाव्याहृतेः ८।२।८२ भुवरितीभुवदि
ति। ओमभ्यादाने ८।२।८७ ओंशब्दस्य प्लुतः स्यादारम्
भे। ओं३ अग्निमीळे पुरोहितम्। अभ्यादाने किम्।
ओमित्येकाक्षरम्। ये यज्ञकर्मणि ८।२।८८ ये३ यजाम
हे। प्रणवष्टेः ८।२।८९ यज्ञकर्मणि टेरोमित्यादेशः स्यात्
। अपां रेतांसि जिन्वतो३म्। टेः किम्। हलन्त्यस्यमा
भूत्। याज्यान्तः ८।२।९० ये याज्यानाम मन्त्रास्तेषामन्त्य
स्य टेः प्लुतो यज्ञकर्मणि। जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहा३म्
३। अन्तः किम्। याज्यानामृचां वाक्यसमुदायरूपाणां

अचश्चेति अच इत्य
प्लुतः मकारस्त्वर्द्ध
मात्रः इति समुदायो
ध्यर्द्धतयी मात्रः सम्प
द्यते=३

याज्यान्तवाक्याको
ऽप्रकरणे=३

तिलङ्सिद्धम
हाव्याहृतिग्रह
णं लक्षणप्रतीति
परिभाषया अ
नित्यत्वज्ञापना
यतेन कापयती
मार्थेभुक्=१
सर्वादेशार्थं टिग्र
हणं अजन्ते विशे
षाभावाद्धलन्तेऽ
प्रवृत्तम्=४

३८

त्रिविधोऽर्थी णोऽनार्थे: टेरिति पृष्ठे: प्रणवादेशः=४
याज्यानामस्य ऋचः काश्चिद्वाक्यसमुदायरूपाः तत्र यावन्ति वाक्यानि तेषां सर्वेषां
टेः प्लुतः प्राप्नोति ऋचां तस्यैवेष्यते तदर्थमन्तग्रहणमिति भावः=१

गृहा३इति सप्तम्येकवचनं तस्य गृहे इत्यस्य स्थाने चत्वग्रहणस्येति प्लुतविकारः =२

तस्य गृहा३इ। न होतव्या३मिति। होतव्यं न होतव्यमिति विचार्यते। अस्मात्सौवं प्लुतत्वं परीक्षणं विचारः। पूर्वं तु भाषायाम् ८।२।९८ विचार्यमाणानां पूर्वमेव प्लवते। अहिर्नु रज्जुर्नु। प्रयोगापेक्षत्वं पूर्वत्वम्। इह भाषाग्रहणात्पूर्वयोग छन्दसीति ज्ञायते। प्रतिश्रवणे च ८।२।९९ वाक्यस्य टेः प्लुतोऽभ्युपगमे प्रतिज्ञाने श्रवणाभिमुख्ये च। गां मे देहि भोः। हन्त ते ददामि३। नित्यः शब्दो भवितुमर्ह३ति। दत्त किमात्थ३। अनुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोः ८।२।१०० अनुदात्तः प्लुतः स्यात्। दूराद्धूतादिषु सिद्धस्य प्लुतस्यानुदा

पूर्वे तौ वसिद्धे नियमार्थमिदं तु शब्दस्त्विह तो नवधारणार्थः यथैवं विज्ञायेत पूर्वमेव प्लुत इति मेवं विज्ञायि पूर्वं भाषायामेवेति =२

तु शब्दो वितर्के =४

अंगीकारे =४

अर्थाद्द्वयोगानि समासः तृतीये तत्पुरुषे नाभिमुखी अभिमुखस्य इत्यव्ययीभावः =४

प्रश्न आख्ये यस्य चरमं पदं प्रश्नान्ते सप्तम्याः =२

अगमा: पूर्वान्ग्रामान् इत्येतद्वाक्यम् अग्निभूते पट्टो इत्यनंतरेण समाम्नातं अगमा इत्येवमादीनां अनंत्यस्यापि अदसात्वात्तयोरिति स्वरितः प्लुतः अग्निभूते पट्टो अनयोरनुदात्तः=१ 15

चिदित्येतन्निपाते उपमानेर्थे प्रयुज्यमाने=३ आमपूजिते उदाहरणं शोभन इति=२

३५ गत्वमागमनेन विधीयते। अग्निभूत ३।१। पट ३।३। अग्निभूते पट्टो

एतयोः आम्नाते टेरनुदात्तः प्लुतः। शोभनः खल्वसि माणवक ३।

१। चिदिति चोपमार्थे प्रयुज्यमाने ८।२।१०१ वाक्यस्य टेरनुदात्तः अत्र न चित् शब्द

प्लुतो प्यत्र चिद्विधीयते न गुणमात्रम्=४ प्लुतः। अग्निचिद्भाया ३ त्। अग्निचिद्भाया ३ त्। उपमार्थे कि स प्लुतं किंतु मा यादित्यस्येव=४

म्। कथंचिदाहुः। प्रयुज्यमाने किम्। अग्निर्माणवको भाया त्। अग्निरिव माणवको दीप्यतइत्यर्थः=प्रतीतिरस्ति चिच्छब्दस्य=४

उपरि स्विदासीदिति च ८।२।१०२ टेः प्लुतो नुदात्तः स्यात्। उपरि

स्विदासी३त्। अधः स्विदासीदिति च अत्र तु विचार्यमाणानामित्यु

दात्तः। स्वरितमाम्रेडितेऽसूयासम्मतिकोपकुत्सनेषु ८।२।१०३

स्वरितः प्लुतः स्यादाम्रेडिते परे असूयादौ गम्ये। असूयायां। आभ ३६

अत्र कथे चिच्छब्दः=५

सर्वत्र वाक्यादेश आम्रेडितस्येति द्विर्वचनम्=२

अनुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोः अनंत्यस्यापि प्रश्ना ख्यानयोरिति चानुदात्तः स्वरितो वा प्लुतः = १

विचार्य्यमाणानामिति प्लुतः = २

अनुदात्तं प्रश्नान्ते प्लुतः = १

अगमः ३। पूर्वा३न्। ग्रामा३न्। अग्निभूत३इ। आभभूति
ते। भद्रं करोषि पट३उ। विचार्य्यमाणो। होतव्यं दीक्षितस्य
गृहा३इ। प्रत्यभिवादे। आयुष्मानेधि अग्निभूत३इ। याज्या
न्ते। स्तोमैर्विधेमाग्नय३इ। परिगणनं किम्। विष्णुभूते
३ घातयिष्यामि त्वाम्। अदूराद्धूत इति न वक्तव्यम्। पद
नेग्रहणं कर्त्तव्यम्। इह मा भूत्। भद्रं करोषि गौः३ इति।
अप्रगृह्यस्य किम्। शोभने माले३। आमन्त्रिते छन्दसि
प्लुतविकारोयं वक्तव्यः। अग्ना३इ पत्नीव। तयोर्य्वावचि
संहितायाम् ८।२।१०८ इदुतोर्यकारवकारौ स्तोचि सं

याज्यान्त इति प्लुतः = ३

प्रत्यभिवादेऽशूद्रे प्लुतः = ३

अप्रत्यार्थमवशेषक र्त्तव्ये पदग्रहणे नैते नैव सिद्धत्वाददूराद्धूत इति न वक्तव्यम् = ५

अगाः सर्वनामस्थान इति प्रतिषेधात् सोपरतः पूर्वपदं न भवति = १

अग्निश इत्यस्य सं बुद्धौ रूपं सामंत्रितमित्यामंत्रितसंज्ञा = २

ईदूदेद्द्विवचनं प्रगृह्यसंज्ञा त्र = ३

प्रगृह्यराव प्लुते वचनं आमंत्रि त इति = ३

३८

संहितायाम्। अग्न३याशा। पट३वाशा। अग्न३यिन्द्रम्। पट३उदकम्। अचिकिम्। अग्ना३इवस्थौ। संहितायां किम्। अग्ना३इदूंद्रः। संहितायामित्यध्यायसमाप्तेरधिकारः। इदुतोरसिद्धत्वादयमारम्भः। सवर्णदीर्घत्वस्य शाकलस्य वा निवृत्यर्थम्। यवयोरसिद्धत्वात्। उदात्तस्वरितयोर्यणः स्वरितोऽनुदात्तस्येत्यस्य बाधनार्थो वा। मतुवसो रु सम्बुद्धौ छन्दसि ८।३।१। रु इत्यविभक्तिको निर्देशः। मत्वंतस्य वस्वंतस्य च रुः स्यात्। अत्तोऽन्त्यस्येति परिभाषया नकारस्य। इन्द्रमरुत्वं इह पाहि सोमम्। हरिवो मेदिनं त्वा। छन्दसीर इति वत्व

३८

५४ मरुत्वोऽस्मसनीतिमनुर -- इति वत्वे तसोमत्वर्थ इति मत्वाऽज्झरत्वं न=२
हरयो विद्यन्ते यस्येति मतुप् हरिव छन्द्यात् सम्बुद्धौ उगिदचा
मिति नुम् हल्ङ्यादिलोपे संयोगान्तलोपे च कृते नकारस्य
[illegible] रुशिचेत्युत्वम्=२

रूपक ३। अभिरूपक। कन्याऽभिरूपम्। सक्तौ। अ
भिरूपक ३। अभिरूपकशोभनोऽसि। कोपे। अविनीतक ३
। अविनीतक इदानीं ज्ञास्यसि जाल्म। कुत्सने। शाकीक ३।
शाकीकरि क्तात्र शक्तिः। तिमाशीः प्रैषेषु तिङ्ङाकांक्षम्
८।२।१०४ आकाङ्क्षस्य तिङन्तस्य टेः स्वरितः प्लुतः स्यात्। आ
चारभेदे। त्वं हि रथेन याति ३। उपाध्यायं पदातिं गमय
ति। प्रार्थनायाम्। अङ्गात्र कल्पसि ३। धनं च लभताम्। व्या
पारे। कटं कुरु ३। ग्रामं च गच्छ। आकांक्षं किम्। दीर्घायुर
सि अग्नीन्विहर ३। अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः ८।२।१०५

दग्नी ४२

क्रियायां तनप्रयुक्तं नित्यसाकांक्षत्वात् न हि स्वयं रथेन यातीत्यतो। आचारभेदो गम्यते किं तर्हि उपाध्यायं पदातिं गमयतीत्यतो = २

३८

अनन्त्यस्यान्त्यस्यापि पदस्य टेः स्वरितः प्लुतः तयोः । अगमः३ पू
र्वां३न् । ग्रामा३न् । सर्वपदानामयम् । आख्याने । अगमः३ पू
र्वां३न् ग्रामा३न् । प्लुतावैच इदुतौ ८।२।१०६ दूराद्धूतादिषु प्लु
तो विहितस्तत्रैवैचः प्लुतप्रसङ्गे तदवयवाविदुतौ प्लवे
ते । ऐ३ तिकायन । औ३ पगव । चतुर्मात्रावत्रैचौ सम्पद्ये
ते । एचोऽप्रगृह्यस्याऽदूराद्धूते पूर्वस्याऽर्द्धस्यादुत्तरस्येदुतौ ८।२।
१०७ अप्रगृह्यस्यैचोऽदूराद्धूते प्लुतविषये पूर्वस्यार्द्धस्या
कारः प्लुतः स्यादुत्तरस्य त्विदुतौ स्तः । प्रश्नान्ताभिपू
जितविचार्यमाणप्रत्यभिवादयाज्यान्तेष्वेव । प्रश्नान्ते ।

धसा ×

३८

ऐ३ इत् तद इति प्लुतः =५
एचोः समाहारवर्णौ
तत्रमाचाऽप्रवर्ण
स्य मात्रे वर्णौ व
र्णयोः तत्र इदुतौ
प्लुते कृते तयोः स्त्रि
स्त्रो मात्रा वर्णस्यैका मात्रेति सम्प्रदायः अतमात्र इत्यर्थः तत्र्चार्द्धमात्रा वर्णस्याध्यर्द्धमात्रे वर्णौ वर्णयो
रिति मते द्वे चतुर्थमात्रा रूप्येचोऽप्लुतः तत्र चतुर्मात्रः प्लुत इष्यत इति भाष्यात् समविभाग एवा
त्राश्रीयत इति भावः

निगाकं[illegible]देः[illegible]स्यात्। सर्वोनस्य चेष्यते। बृहिवेष्यश्रो
षड्वीषग ऽऽ वहानामादेः ८।२।२१ राषामादेः ल्लुनोयवृत्तके
र्गिला। अग्नये ऽनुबूहि। अग्नये गोमयानि प्रेष्य। अग्न
श्रौ३षट्। सोमस्याग्ने वीहि वौ३षट्। अग्निमा३वह। अ
ग्नीत्रे षरोपरस्य च ८।२।२२ अग्नीध: प्रेषरोऽप्रादेः लु
तस्सासाम्परस्य च। ओ३श्रा॑वय। विभाषापृष्टप्रतिवच
ने हेः ८।२।२३ लुतः। अकार्षीः कटं अकार्षं हि३। अ
कार्षं हि३ पृष्टे तिकिमप्राकर्टं करिष्यति हि। हेः किमप्राक
रोमिननु। निगृह्यानुयोगे च ८।२।२४ अत्र यद्वाक्यं नेस्य

३४

निगृह्येति स्वमतः प्रच्यावनं निग्रहः तस्यैव वाक्यस्य प्र
८५ वंकिलत्वं नि[illegible] यमस्ति कमात्येति प्राहेन प्रतिपादन मनुयो
गः तत्र यद्वाक्यं चेत्नदाह अत्रेति = २

३५ दे: प्लुतो वा ॥ अथ धामावास्येत्यत्र २ अथ धामावास्येवं वादिनं
युक्त्या त्वमनादृत्या एवमनुयुज्यते । आम्रेडितस्य
स्वरितेन ८।२।१०५ दस्यो दस्यो २ घातयिष्यामि त्वामहं । आम्रे
डितगृहीतं द्विरुक्तोपलक्षणम् । चौर २ चौर । अङ्गयुक्तं
तिङाकांक्षम् ८।२।९६ अङ्गेत्यनेन युक्तं तिङन्तं प्लवते ।
अङ्ग कूज २ इदानीं ज्ञास्यसि जाल्म । तिङः किम् । अङ्ग
देवदत्त मिथ्या वदसि । आकांक्षा । किम् । अङ्ग पच नैतदपरमा
कांक्षति । भर्त्सने इत्येव । अङ्गाधीष्व भक्तं तव दास्यामि । वि
भाषाणाम् ८।२।९७ वाक्यानां टेः प्लुतः । होतव्यं दीक्षि ३५

परभाग स्वेकाम्रेडित संज्ञा विधाना तद् हेतुद्वयोरभीष्यत इत्यतः द्विरुक्तसम दाये भागद्वयोपल क्षणार्थमित्यर्थः = २

आकांक्षतीत्याकांक्षं पचाद्यच् आकांक्षतीति तिङन्तमित्यर्थः = ५

= अङ्ग गशब्दोऽत्रानुनये अङ्ग देवदत्त त्वं कं वा कं र तत्त्वमिथ्या वदसीत्येतदपेक्षते = ४

कोटिद्वयस्पर्शि ज्ञानं विचारः इति कथ्यते विचार्य्यमाणस्तत्त्वस्य ज्ञानविषयी भूत उच्यते = १

अङ्ग प्राचो भर्षे कूज अव्यक्ते

द्युतिस्वाप्योः संप्रसारणमिति शास्त्रस्य = ५
अभ्यासे चर्च इति शास्त्रस्य = २

तस्य चुत्वाभावो निगागमश्च । कनिक्रदज्जनुषम् । अक्रन्दीदित्य
र्थः । विभर्त्तेरभ्यासस्य जश्त्वाभावः रिगागमश्च । यो मरिभृदोघ
धीतु । ध्वरतेर्यङ्लुगन्तस्य शतरि रुग्भ्यासस्य विगागमः धा
तो ऋकारलोपश्च । दविध्वतोरश्मयः सूर्यस्य । द्युतेरभ्यासस्य
सम्प्रसारणाभावो ऽत्वं विगागमश्च । दविद्युतद्दीद्यच्छोशुचानः
नर्तेः शतरि श्लोऽभ्यासस्य रिगागमः । सहोज्जीनरिनृतः । स
पेः शतरि श्लोर्द्वितीये ककवचने रीगागमो ऽभ्यासस्य । वृजेः शत
रि श्लावभ्यासस्य रीक् । मृजेर्लिटि णल्यभ्यासस्य रुक् । धातो
श्च युक् । गमेराङ्पूर्वस्य शतरि श्लावभ्यासस्य चुत्वाभावो नीगाग

ध्वरतेर्यङ्लुग
न्तस्य शातरि रुक्स्य
सम्प्रसारणाभावो ऽत्वं
निगागमस्य प्रतिषेध
: = ४

३३

दाधर्त्यादिष्वेनत्पठितव्यम् = २

मक्षु। वक्ष्यन्तीवेदा गनीगन्तिकर्णम्। संस्वेतिनिगमे ७।४।६४
स्तेर्लिटि परस्मैपदं उगागमो ऽभ्यासस्य चात्वं निपात्यते।६५
ह्रि: ससूवस्य विरमा। सुषुव इति भाषायाम्। बभूथ ततन्थ छन्दसि ७
।४।६८ अभ्यासस्य इकारः स्यात् छन्दसि। भूर्ण्योन्विवषि। वशे
रेतद्रूपम्॥ इति सप्तमोध्यायः ७ ॥ अष्टमे पादे: पादप्र
रलोप ८।१।६ दधत्यर्वांद्वेस्त: पादप्रलोप। उत्साय मग्निः। संसमिद्युव
से। उपो षु मे परामृश। किन्नोदुदुहर्षसे। छन्दसीरः ८।२।१५
इवर्णान्तादेकान्ताच्च परस्य मतोर्मस्य वः स्यात्। हरिवते। अस्यर्य
स्वाय। गीर्वान्। अनोनुट् ८।२।१६ अन्नन्तात् मतोर्नुट् स्यात्।

समाहारद्वन्द्वः स मासान्तविधेरनि त्यत्वाद्वन्द्वाच्चुद षहान्तादिति न टच् = ५

वोरितिदीर्घः = २

हरयो विद्यन्ते यस्येति = २ ३३

०अश्वा। क्वचनेति। इत्यत्र=२

छंदसि परेच्छायां क्वचिदिति। छंदसीत्यस्य प्रयोजनम्=२

छन्दसि। अश्वायन्तो मघवन्। मा त्वा वृका अघायवः। न छन्दसीति निषेधो नईत्वमात्रस्य किंतु दीर्घस्यापीति। अत्रेदमेवसूत्रं ज्ञापकम्। देवसुम्नयो यजुषि काठके ७।४।३८ अनयोः क्यचि परतः आत्स्याद्यजुषि कठशाखायाम्। देवायन्तो यजमानाः। सुम्नायन्तो हवामहे। इह यजुःशब्दो न मन्त्रमात्रपरः किंतु वेदोपलक्षकः। तेनर्ग्वेदात्मकेपि मन्त्रे यजुर्वेदस्थे भवति। किञ्च ऋग्वेदेपि भवति। स चेन्मन्त्रो यजुर्विकठशाखायां दृष्टः। यजुषीति किम्। देवाञ्जिगाति सुम्नयुः। बह्वृचानामप्यस्ति कठशाखा ततो भवतिजमुदाहरणमिति हरदत्तः। कव्यध्व

नन्विदं प्रत्युदाहरणं संगच्छ्यविकल्पं - यजुषि काठक इत्यत्र द्वयस्यापि तत्राभावादित्याशंक्याह बह्वृचानामिति=२

अन्यथा दीर्घस्यैव सिद्धत्वात् आत्ववचनमनर्थकम्=२

काठक इति किम् यजुर्वेदेशाखान्तरे मा भूत् अन्यत्र सुम्नयुरित्यादि=२

मन्त्रे दृष्टमिति भावः=२

कविध्वरपृतनानामन्तस्य लोपः स्यात्क्यचि परे ऋचि विषये = २ मन्त्र्यादिगणे अध्वरशब्दः पठ्यते तस्य तत्त्यन्तारं बोध्यम् = २ हीत्वेति हित्वा देशाभावे धुमास्थेतीत्वम्। जहातेरंगस्य विभाषा हि आदेशः स्यात् = २ काचित् हातेति पाठः तत्र धर्मादसज्योधुमास्थे तीत्वाभावः = २

३९ कव्यध्वरपृतनस्यर्चि लोपः ७।४।३९ सपूर्वया निविदा कव्यतायोः। अध्वर्युं वा मधुपाणिम्। दमयन्तं पृतन्युम्। दधातेर्हिः। जहातेश्च क्त्वि। विभाषा छन्दसि ७।४।४४ हीत्वा शरीरम्। हित्वा वा। सुधितवसुधितनेमधितधिष्वधिषीय च ७।४।४५ सुवसुनेमपूर्वस्य दधातेः क्ते प्रत्यये इत्वं निपात्यते। गर्भं माता सुधितं वक्षणासु। वसुधितमग्नौ। नेमधिता न पौंस्या। क्त्यपि दृश्यते। उत स्येनं वस्तुधितिं निरेके। धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र हस्ते। धिष्वेति प्राप्ते। सुरेता रेतो धिषीय। आशीर्लिङ्। इटो इ... दोषम्। धासीयेति प्राप्ते। प्रयो भि। मा स म्छन्दसीति वक्तव्यम्

नेमेति सामिपर्यायो नेमशब्दः ...कर्मधारयः = २ धिषीयेति आशीर्लिङ् आत्मनेपदे ... वचनम् दधातेरित्वं निपात्यते ... आशीर्लिङि = २

वसुधितमिति कर्मधारय इति सत्र: वसूनां धातारं ... इत्यर्थ इति वेदभाष्यम् = ४

आम्यसलयोरानङ् इत्यालोपः दधसतओ... भावः = २

अस्थस्येति अन्ये सामयीति पूर्वपदस्य दीर्घः=२

स्यावमश्विना विकस्तम्। उत्तानाया हृदयं यद्विकस्तम्। निपा
तनं बहुत्वाच्चापेदं सूत्रे बहुवचनं विकल्पा इति तेनैकवचना
न्तोऽपि प्रयोगः साधुरेव। शासु शंसु शासुरम्यस्तूच्च रहमा
वः। एकस्त्वष्टुरश्वस्याविशस्ता। ग्रावग्राभ उत शंस्ता। वृशा
सापो मा। नरनेर्वृः वृणोऽन्नरच उरट् ऊरट् एतावागमौ निपा
न्येते। नरूतारस्थानाम्। नरूतारम्। वरूतारम्। वरूता
रम्। वरूत्रीभिः सुशरणो नो अस्तु। अत्र ङीबन्त निपातनं म
पञ्चार्थम्। वरूत्रपत्रयोरिति निपातितः त्रतोऽङीपो गतार्थ
त्वात्। उरुज्व। तादिभ्यश्छन्दस्ये: श्वयड्कारादेशो निपा

सूत्रेभ्य इति=२

२९ त्यते। ज्वलदीप्तौ। ह्वरसंवरणे। दृवम्उद्गिरणे। अमगत्यादिषु

दा । इह [illegible] रेती त्यस्मान्न नारंभ्भमिती त्यपि केचित्पठन्ति। नवट्

मूषसहन इति धातुर्वोध्यः। भाषायान्तु गलस्कब्धस्वधो

नच्च चलित विकसिताः विशसिता। शंसिता। शासिता। न

मीता। तरिता। वरीता। वरिता। उज्ज्वलति। ह्वरति पाठान्त

रे ह्वलमति। वमति। अमति। वम्यानतन्त्य जगदन्यव ववर्येति

वेदे = ३ निगमे ७।२।६४ विभाषा नमसंयत ग्राम पा। येनान रिदं

मर्वानतनन्य। जगदान्नेद हिरण्मितु हसमुच्चंज्योतिषा

विततमो ववर्थ। भाषायां तु। वम्य विषा ग्राते नियाजगृहिम।

एषां वेद ऽऽभावो निपात्यते ऽन्यः क्रादि सूत्रेणोऽभावे सिद्धे निगमे वेति नि वमार्थं निपातनं तदे पाद भाषायां त्वि ति = १ २९

तस्य स्थाने एतत् आदेशाः॥२ अप्रत्यये अवः अच्येति अनुवर्तयः अभावस्थापितेनाडिः त्वा उदुषः॥१

अंशाधयडि त्वात् आम्पस्त योरित्याका रलोपाभावः॥२

पुनः अभवत् स्वादिभ्यः श्नुः त इत्य स्तु तनप्॥१

28

४५। तैस्येत्येव। शृणोत ग्रावाणः। अस्त्वनेति प्राप्ते। तप्। सुनो-
तन। पचतन। तन। ऊर्जवाहसे। दधातन द्रविणं चित्रमस्मे। तक्षन-
प्। मरुतः तत्र जुजुष्टन। जक्षध्वमिति प्राप्ते। व्यत्ययेन परस्मै-
पदम्। ...। विश्वेदेवासो मरुतो यतिष्ठन। यत्संख्या-
काः स्येत्यर्थः। यच्छब्दाच्छान्दसोऽतिः। अत्र सेस्थस्य च-
नादेशः। इदन्तो मसि ७।१।४६ मसीत्यविभक्तिको निर्देशः
। इकार उच्चारणार्थः। मस इत्ययमिकाररूपचरमावयव-
विशिष्टः स्यात्। मस इगागमः स्यादिति यावत्। नमो भर-
न्त एमसि। त्वमस्माकं तव स्मसि। इमः स्म इति प्राप्ते। त्को

अंत्र तशब्दोऽव्ययवचनः॥४

इगागतो मस तस्येकारः अंश्मावयवः॥२

स्मसीति अत्र सेर्मस् स्तसोरल्लोपः॥२

२५ यक् ७।१।४० दिवं सुवर्णो गत्वाय। इष्ट्वीनमिति च ७।१।४८ क्त्वो यक्
स्य ईनम्। इष्ट्वीनं देवान्। इष्ट्वा इति प्राप्ते। स्नात्व्यादयश्च ७।१
।४९ आदिशब्दः प्रकारार्थः। आकारस्य ईकारो निपात्यते। स्ना
त्वी मलादिव। पीत्वी सोमस्य वावृधे। स्नात्वा पीत्वेति
प्राप्ते। आज्जसेरसुक् ७।१।५० अवर्णान्तादङ्गादुत्तरस्य जसोऽसु
क् स्यात्। देवासः। ब्राह्मणासः। श्रीग्रामण्योश्छन्दसि ७।१।५६
आमो नुट्। श्रीणामुदारो धरुणो रयीणाम्। सूतग्रामणीना
म्। गोः पादान्ते ७।१।५७ विद्मा हि त्वा गोपतिं शूर गोनाम्। पा
दान्ते किम्। गवां शता पृक्षयामेषु। पादान्तेऽपि क्वचिन्न। छन्द
२५

यजेः परस्येति क्त्वोऽस्य=२

घुमास्थेतीत्वम्=४

जसे दि त्रिसूत्री कार्यानुरोधेन निर्दिष्टा=५

श्रीणामिति आमस्थानीति नद्यः चविकल्पान्नदीत्वाभावे उपहरणामिदं पदेन ह्रस्वनद्यापदस्येति नेवहिद्धम्=३

आगमः=५

सूताश्च ग्रामण्यश्च इतरेतरयोगः=३

गोः इत्येतस्मादुत्तरस्यामो नुडागमः पादान्ते स्यात् क्वचिदपादान्ते=२

दृशेः प्रथमपु० बहुवचनस्थाने व्यत्यये
नोऽत्तमपु० एकवचनमिप्तस्य रुट् =३

दुहेर्लिट् टेरत्वे झस्यादेशो रुट् तलोपः =२
तलोपस्य वैकल्पिकत्वात् =२

30

शीङो रुट्। बहुलं छन्दसि ७।१।८ रुडागमः स्यात्। लोपस्त आत्मनेपदेष्विति पक्षे तलोपः। धेनवो दुदुह्रे। लोपाभावे दुदुह्रते। अहैमम। अतो भिस ऐस्। बहुलं छन्दसि ७।१।१०। अग्निर्देवेभिः। नेतराच्छन्दसि ७।१।२६ स्वमोरद्ड्। वार्त्रघ्नमितरम्। छन्दसि किम्? इतरत्काण्डम्। समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप्। क्त्वापि छन्दसि। यजमानं परिधापयित्वा। सुपां सुलुक्पूर्वसवर्णाच्छेयाडाड्यायाजालः ७।१।३९ ऋजवः सन्तु पन्थाः। पन्थान इति प्राप्ते सुः। परमे व्योमन्। व्योमनीति प्राप्ते ङेर्लुक्। धीती। मती। सुष्टुती। धीत्या मत्या सुष्टुत्येति प्राप्ते पूर्व-

अपि प्राप्ता ल्यब् अपि समासे ऽसमासे च भवति प्राप्तिविषये ल्यपः प्राप्ता ऽपरो क्त्वादयः =४

सुपां स्थाने =४

प्रमाणात् प्राप्तयोः सवर्णदीर्घत्वम् =२

व्यत्ययो बहुलमित्येव सिद्धमिदमर्थं क्रियते त्रसुप्तिङ् उपग्रहेत्यादि तस्सेवार्थं प्रपञ्चः =२

पादेकेत्यादि यत्नस्य द्यौदन्ता स्यात् = ३

ग्रादित्यनेनादित्यंत्राकारोपिप्राप्नोत्यतइतिदर्शितम् = २

31

२५

सवर्णदीर्घः। या सुरयारथीनमा। दिविस्पृशाऽश्विना। योमुर

थो दिविस्पृशोदित्यादिप्राप्तेऽप्रा। नताद्यूनराम्। नतमिति

शोभेलोपः = ३

ग्रादित्यत्रतद् ततजान नविभक्ताविति निषेध न = ३

प्राप्तेऽप्राप्तः। यादेवविद्मनान्त्वा। नयुक्ष्मेवाजेवन्धवः। अस्मे

इन्द्राबृहस्पती। ४ यमितिप्राप्तेऽप्राप्तः। यादेवविद्मनान्त्वा। ×युः

ष्मासु। प्रस्मम्यमितिप्राप्ते। स्मे। उरुया। धृष्णुया। उरुणाधृ

डित्यादिलोपः = ४

ष्णुनेतिप्राप्ते। या। नाभा पृथिव्याः। नाभाविति प्राप्ते। ङा। नाश्र

ग्रनुपूर्वीतिष्ठनेरङस्या

ग्रनुष्ठेतिबाहुश्रुतिः सवर्णकयइतिप्रक्रम इदमध्ययनेष्वेषाि तां तावश्री-ग्रनुष्ठा

नुष्ठोच्यावयनात्। ग्रनुष्ठानमनुष्ठा। व्यवस्थावदङ्। ग्राङ्ग

गापच इतिक्तिन्नपूर्वी परेतिसूत्रे व्यवस्थायां

या। साधुया। साध्विति प्राप्ते। याच्। वसंतायजेत। वसन्तेइतिप्रा

मतिनिर्देशादङ्पि

प्ते। ग्रर्ल्। इयाङियाजीकारा णामुप संख्यानम्। उर्विया। द

ल्माम्यापेक्षत्तापका श्रयणा २५त् = ३

ग्रनुष्ठानेनगाणनयागमा यिच्चाग्रन्याव यतात्भवान्विरासनं करोतुपृथ्वकरोतुइत्यर्थः = ३

यादृत्मस्यादेशः = २

दूर्वस्वनर्तान्नुम सोल्रुक्तिप्राप्ते = २

तोग्रादिसनल

ॐ श्रीगणेशाय नमः छंदसि पुनर्वस्वोरेकवचनम् १।२।६१

द्वयोरेकवचनं वा स्यात् पुनर्वसुर्नक्षत्रम् पुनर्वसू वा लोके तु द्विवचनमेव विशाखयोश्च १।२।६२ प्राग्वत् विशाखा नक्षत्रम् विशाखे षष्ठीयुक्तश्छंदसि वा १।२।७२ षष्ठ्यन्तेन युक्तः पतिशब्दश्छंदसि घि संज्ञो वा स्यात् क्षेत्रस्य पतिना वयम् इह वेति योगं विभज्य छन्दसीत्यनुवर्त्तते तेन सर्वे विधयश्छंदसि विकल्प्यन्ते बहुलं छंदसीत्यादि रस्यैव प्रपंचः यचि भम् नभोङ्गिरोमनुषां वत्युपसंख्यानम् नभसा तुल्यं नभस्वत् भत्वाद्रुत्वाभावः अङ्गि

गोगताविव दिव: पुनर्वसू इत्यादौ =२

षष्ठीति किं मया पत्या जरदष्टिर्यथा स: =४

तेन तुल्यमिति वे ति: =१

ससजुषोरिति प्राप्तस्य तत्राहि पदस्येत्यनुवर्त्तते =१

32

- Title – X
- Accession No – Title – X
- Accession No –
- Folio No/ Pages – पेज -10, 1-10 तक
- Lines-
- Size
- Substance Paper –
- Script Devanagari देवनागरी
- Language – संस्कृत
- Period –
- Beginning – तानामुतमंदेवमुक्तिमुक्तिप्रदायकं तदहंश्रोतु-मिच्छामिप्रसीद कथयश्वमे ।
- End – सूर्यायांर्धदत्वा पुनअर्धसंस्थाप्य च पुनपूजनं - पुनः संकल्पम् पुनः विसर्जनं इति कुरु ।
- Colophon-
- Illustrations -
- Source -
- Subject - आचार - व्यवहार
- Revisor -
- Author - X

1. Remarks-

तानामुत्तमंदेवभुक्तिमुक्तिप्रदायकं तदहंश्रोतुमिच्छामिप्रसीद
कथयस्वमे ईश्वरोवाच: कथयामिव्रतंगोप्यंशृणुएकैकाग्रमा
नसा माघफाल्गुनयोर्मध्येऽसितायाचतुर्दशी शिवरात्रि
स्तुजानियासर्वयज्ञोत्तमोत्तमा दानधर्मैस्तपोस्तीर्थैःकिंवायज्ञैः
शतैरपी शिवरात्रिसमंनास्तिसत्यंसत्यंममप्रीये कृत्स्नाश्रा
कालिहंत्रिचममममार्गप्रबोधनि नतेजमपुरियांतियैः कृतासा
चतुर्दशी उमोवाच: कथंयमपुरित्यक्त्वानराशिवपुरिंव्रजेत येन
नेमकेनातुकंदेवकथयस्वममप्रभो ईश्वरोवाच: शृणुदेविकथांवृ
त्तांशिवपौराणकीमिमां यमत्रासनहंत्रिचशिवस्थानप्रदाइति
कश्चिद्दाशीत्पुराकालेनिषादःश्वामिषःप्रियः पत्नीतस्त्रावा

सीद्भद्रपुरासन्नचारिण्या मांसभक्षोदुराचारः कुटुंबपरिवारि
तैः पालकः वकुपीनोधनुष्पाणिबद्धगोधांगुलिर्युवा री
र्यवान्हृष्टबलवान्पस्याकर्षणतत्परः धनुर्बाणमेग्रहित्वातद्
ह्निरण्यसमृत्तमं सः जगामसवनंघोरंसिंघव्याघ्रानिषेवितं जी
वहत्तिश्चतेनैवकुटुंबंपरिपालयन् वनंगत्वानिरीक्षतदिक्षमा
र्गमितस्ततः पदंचपदमार्गंचक्राप्रमगस्तूकरान् इतश्चेतश्च
धावन्सः आमिषालुब्धमानसः वनेचपर्वतांश्चैवभ्राम्यमारण्ये
दिनंगतः संप्राप्तंनततःकिंचिन्मार्गेसौकरमामिषं निरासोलु
ब्धकोभूत्वानदाघस्तगतोरवी सदर्सतदात ञ्चतडागंमनो
हरं चिंतयामासचतदातडागेजीवघातनं करिष्याम्यवत्रार

२

२

वृर्त्तिजीवानांनिधनंहृद्दं ततोसौजलमार्गीनसत्तीरेज:
लमध्यगं आरुह्यजालमास्थायतस्मिंस्तोयगुप्तीकारणा:
त्र जलमध्ये माहालिंगंतिष्ठतेनादिसंज्ञितं बिल्ववृ:
क्षोमाहादिव्योजालिमध्येहिसंस्थित: प्रहिताबातस्यपत्रा
णिमार्गस्थधर्म्माक्षिपत् तानिजीर्णानिपत्राणिशुह्नि:
प्राप्यतानिच दक्षिणंगतास्थितान्येवपल्लवैर्जालिजैस
ह: मुक्तानिदेवादनिलोलिंगमदृष्टानिचादिपत् लुब्ध
केनकृतंपापंयातंतत्क्षणान्क्षयं नक्तस्नानवाविष्कृत:
स्वनत्यदृष्टदेवतामपी सुस्नातंदु:कृतंचापीवलादैवेननीयतो

५

नदिवाभोजनंतस्यध्यानिष्ठलुब्धचेतसः ततःक्लिंतयमा

३ नस्यतनिद्रास्यप्रजायते तस्यगंधंसमाघ्राणयलुब्धकस्य

वरानने नतिष्ठंतिमृगासर्वेशरघातभयात्ततः स्वंभ

तस्यतद्यामः प्रथमः प्रहरोगतः द्वितीयेप्रहरेचैवक्षमाग

ताहरिणीजले सुजीवनाम्नरूपावराजतेत्राप्सरोपमा

निरीक्षितोतादृसः सर्वाविकासोत्फुल्ललोचना लुब्धकेना

पिशाद्दृष्टाहरिणीजलमागता संधितस्तुशरस्तेनतस्यकहृदे

नचेतसा कृतानिबिल्वपत्राणिमार्गशुष्यर्थमाक्षिपत् ३

क्षिप्तानिदर्हरिणभागेतस्यलिंगस्यमूर्धनि शिवंशिवंतदा

5

ध्यायन्शीतेनपरिपीडितः एतस्मिन्नंतरेदृष्टो लुब्धको
मृगकांतया लुब्धकोयमिति ज्ञात्वा कालोमेसमुपा
गतः लुब्धकं हरिणीचैवदृष्ट्वावाचामभाषतः हरि:
स्तूवाच स्थिरोभवमाहाव्याधसर्वजीवनैकांतक कि
मर्थंमांमृगंहंसिकथयस्वमाहाबलः लुब्धकोवाच कु
टुंबपीडितेस्माकंक्षुधानित्यंतृषाकुले तेनत्वांनिक्षि
तंहन्तुंधाम्यमियार्थेस्वलोचने धान्यंनास्तिगृहेस्माकं
तेनाहंत्वांनिपातये वनवासातिताजीवामस्मानुहीति
मंडले नमृनाद्दृष्टिवाणीपक्षनांवनचारिणां ए
तस्मिन्नंतरेदैविवदतोस्त्रपरस्परं मृत्योसौघातकेघोरे
लिंगार्चनविधानतः लुब्धकस्ततःप्राहहरिणीप्र

४

तिविस्मितं कुत्रस्त्वं हि संप्राप्ता कस्मादेशादिहागता
हरिस्तुवाच शृणुत्वं लुब्धकश्रेष्ठ कथयामितवाखिलं
पूर्वमासमहं भद्र स्वर्गलोके वराप्सरा। अत्यंतरूपला
वण्यासौभाग्येनातिगर्विता। सौभाग्यबलयुक्तोपि
दानवो मददर्पितः मया न सत्कृतो भर्ता हिरण्याक्षो महा
बला जीवितं मे द्वितीयं च मया संभावितः सदा तेन त्वा
हं चिरं कालं भुक्ता भोगां मनोरमान् अन्यस्मिन्दिवसे
व्याधक्रीडयंतथा मया सह नृत्तं प्रेक्षितुं गं देवं शंकरस्या
यतस्तदा गता हं तत्र कैलासे रुद्रोयं शंकरस्वयं केनापि
मोहिता रंभेन वा त्वं प्रतिवारिता सौभाग्यमददर्पेण गता
गतासि मया समं कथयस्व प्रयत्नेन नो चेत्स्वल्पंस्यदामिते

४

7

रंभोवाचशृणुदेवप्रवक्ष्यामीवृहत्कालस्यकारणं आसीभर्त्ता
ममपूर्विंद्रोनवोमदगर्वितः तेनसार्धंचिरंकालंक्रीडंतीत
स्यमंदिरे तस्यलोभप्रलुब्धाहमास्थितातस्यशासने तेना
हंनागताशीघ्रंमृत्युसंहारकारकः इत्येतद्वचनंश्रुत्वासप्ता
हंवानिरतत्रा ऋषिस्याज्ञामृगोभूत्वात्वंमृगीचभविष्यसि
द्वादशाब्देनभद्रेत्वंदुःखिताचभविष्यसि अतसंकरशापेन
त्वागताहंमहीतले अनुग्रहकृतोतेनसंकरेणततःस्वयं
यस्मिन्कालेममागेनपूर्वजन्मस्मरिष्यसि यस्मिन्काले
रामोमोक्षोभविष्यतीनसंसयः तेनशार्दूमयाव्याधचिरका
लंवनेस्थितं भ्रमंत्यापीमयादृष्टोदेवसोनहिसंकरः अहं

दुःखिताव्याधतेनशापेनापीडिता नास्तिमेत्तचिरंमांसंसत्व
५ मुक्तंतवागत नभवेद्भोजनंव्याधदिनमेकंगृहेतव म
दीयाभगिनिचैतन्मार्गेणैवागमिष्यति भव्याशासर्वपीनां
गीरक्तमांसेनपूरिता सकुटंवास्थितोव्याधगृहेभोज्यंभ
विष्यति इतितद्वचनंश्रुत्वाव्याधोवचनमब्रवीत व्याध
उवाच शामगीयदिनायातिकुटुंवंपीड्यतेतदा क्रियते
किंमयापश्चात्किंहृसंप्रोच्यतेत्वया भगीतद्वचनंश्रुत्वाब्राति ५
ममितिचाकरोत द्विजोभुत्वान्तिके व्याधक्रियाहिनस्तुजायते
स्वाध्यायेनतुयोनष्टस्ततसोव्रतविवर्जितः तस्यपापेनलिप्ये

ह्यद्भिनायातिशापरा दीपंदीपेनयः कुर्ध्यात्यादंपादेनसोधयेत
तस्यपापेनलिप्यंहंयद्भिनायातिशापरा भर्तारंस्वामिनंहत्वातालं
चातिथिमेवच तस्यपापेन॰ द्विभार्यस्यतुयत्पापंवैषम्याद्वापजा
यते: तेनपापेन॰ श्रुत्वामृगपास्तुतद्वाक्यंलुब्धकेनादुरात्मना
संहृतंवाणसंधानमुक्ताशाहरपितदा तस्यामुक्तिप्रभावेनालिं
गार्च्चनविधानतः पुनरासीद्दिलम्बेऽस्मात्मनोग्याग्निकारणात
शिवरात्रिंतदाचायन्शीतेनपरिपीडितः तेनाविल्वस्यपत्राणि
गृहीत्वामार्गसोघने क्षिप्तानिदतैराभागेतस्यालिंगस्यमूर्ध
नी यावन्निरीक्षतेमार्गेतावद्दृष्टागतामृगी संधानंकृतमार
ब्धंकालरूपेणसत्वरं लुब्धकोदृष्टमार्गेणगतासौहर्षनिर्भरं

कालरूपंवातंदृष्ट्वाविह्वलाहरिणीतदा शांतंविचिंतसहसालुब्धकंका
लरूपिणं मृग्युवाच धनुर्धरमहाव्याधसर्वजीवनिकृंतकः श्रुणु
मेवचनंत्वेकंपश्चान्मांत्वंनिपातयः ममसाभगिनीव्याधमार्गेस्मिन्नेनं
चागता कथंगतावदव्याधपुरस्ताद्दृस्चाखिलं व्याधस्तद्वचनंश्रु
त्वाहरिणमावंसोविस्मितः तस्यास्तुयाहंसिवाणिश्रुतास्याप्रापिताहंसी
प्रतिज्ञाजाकृतापूर्वंशात्यैवसमागता सर्वांगपरिपूर्णेनाचाग
ताहरिणिजले लुब्धकउवाचः मृगीत्वंश्रुणुमेकाकंगताशा
निजमंदिरं आगतासिमदर्थत्वंजानेत्वंसत्यवादिनि अहोरावं
कृतंकष्टंश्रापितंतान्निसामय सर्वंतद्वचनंश्रुत्वाव्याधोक्तंश्रुतिदा
रुणं मृग्युवाच हरिणीमवन्नासूरमेवंमांत्वंनिपातयः ममभ
र्तासिपीनांगोमांसरसोरणेनपूरितः जलपानार्थमेवास्मन्मार्गेणवागमिष्यति

६

11

तस्यमासेनत्रयिक्लेसमेदिनचतुष्टयं सकुटुंबस्यपतेव्याधस्त
त्यमेतद्वृत्ताम्पराः तस्यातद्वचनंश्रुत्वाकिंकरोमीतिविस्मितः
त्वंतावद्वदमेसत्यंनास्तिमेनिष्क्रियःपुनः तस्यतद्वचनंश्रुत्वा
च्चातिमांहरिणीजगौ क्षत्रियस्त्वस्वयंभूत्वासंग्रामेयानि
वर्तिते स्वामिनंतुपरित्यज्यतत्पापंमेभाविष्यती कृतघ्न
स्यतुयत्पापंगोघ्नेब्रह्मघ्नेसुरगणनिंदके तेनपापेनालिप्येहं
यदिनायातिमेपति व्याधस्तद्वचनंश्रुत्वामुक्ताचाहरिणी
तदा जलंपीत्वागताशान्तुसहशास्वाश्रमंप्रति सर्वसात्वग
ताराविः प्रत्युषःस्तुप्रहृस्पतेः व्याप्तश्चाप्यातिसीतेनक्षुध
यापरिपीडितः पुनरेवादिसोभागंगृह्यकः सःव्यलोकयत

हिमानि विल्वपत्राणि लिंगमूर्धनि चाक्षिपत् दृष्टोसो लुब्ध
केनापीह रिम्भास्वप्रातिजया हरिणं लंसमायांतवीक्ष्यचा
गतमंतिके सौभागपवलवेगाढ्यादिव्यरूपधरंतदा संदधे
सरसंधानंव्याधः संहृष्टमानसः दृष्टोसौलुब्धकस्तेनका
लवत्समुपास्थितः निस्त्रीतंमरणंमेद्यपदिवाचाविच
लितः मदीयवल्लभेनार्य्यलुब्धकेनविनासिते हाहादै
वकृतंपापंहठदुःखंमहद्भयं नाभार्यस्यगृहंसोभ्यगृहे
पिचवनेपिच स्वर्गेपिनास्तिपुंसस्तुगृहधर्मस्तुयद्भवेत्
जागतिभार्ययायातानागातिर्मेभविष्यति इत्येवंचिंतयि
त्वाथलुब्धकंवाक्यमब्रवीत् शृणुव्याघमाहप्येष्यामी

याहारभोजनः वचनंकथयाम्येकंयदितेश्रुतिसोभनं
श्रागतेदृष्टंचमेभार्यैनित्वयाप्यमारितेः निश्चयंकथयस्माक
मितिव्याघ्रमिषभक्षकः व्याघ्रउवाच गतेतेगृहमार्गेएक
मितिव्याघ्रेचममागतः सुभ्रांनिवेसितास्त्वंचकुरंगकुरूनिश्चि
तंः मृगउवाच किंमसत्यंवदव्याघ्रत्वयातेजानिपातिते
कर्मएणाकेनमृक्तेतेकृतंतद्दृष्टंभीषएां किंपूर्वंचरितंद्वा
भ्यांत्वयाचप्रतिपादितं तस्य तद्वचनंश्रुत्वाहरिणद्दयम्भ
नसः तन्दृष्टभ्यांमृदितंजातंतत्तत्रैवनचान्यथा शृणुतद्वच
नंसत्यंकृतार्थस्तुनदोभवत् नवाहंगृहमायामिदृष्टीनस्तु
श्रानिश्चितंः ममभार्यासंभ्रमतंकितदगृहीतुंनसक्यते व्या

१५

धउवाच असत्यंवदसित्वंचेज्जनः किंनुकरोम्यहं इतितद्व
चनंश्रुत्वाप्रतिज्ञांहरिशर्मजगौ मित्रंवंचयतेयस्तुधर्मेतो
पंचकारयेत तेनपापेनलिप्येहंयदिनायामितेगृहं विर
सेत्वरसंदद्यात्स्नेहमेदंचकारयेत तेनपापेनलिप्येहंयदि
नायामितेगृहं अथाकिंबहुनोक्तेनविश्वासंजायतेक्षमि
संतुष्टोव्याधइत्युक्तेसधावनंसंहृतंतदा सन्मुखानिचप
श्यन्निषीष्वानिशिवामृधीनि शिवंशिवंतदाध्यायन्नि
तोजालमध्यतः सर्वरीजागरेणैवनीतातेनोदितेरवौ प
क्षेसोपातकैर्घोरैर्लिंगार्चनविधानतः विलोकयन्दिसः स
वीक्षितयन्समकुरमहु आगतोगृहमार्गेरण्यपशूनाहरिणः स्वयं

आरण्यनिर्जलेदेशेनिराशोलुब्धकस्तदा ततस्तुलुब्धकेरण्ये
सन्मुखःस्तिसमागतः अदृष्ट्वाचाप्रियंकिंचिन्निराशास्तिस्तदा
भवत् पृष्टश्चभार्ययास्वामिन्कथंरात्रिरुपोषिता उवाचैनंव
चस्तुष्टेमृगंवस्वयमागते अवध्यसत्यवाक्यत्वंतस्माद्गृहमागा
व्रतः इत्युक्तातंमात्सव्याधोविस्मयंपरमंगतः वनेयद्वृत्तमाश्चर्यं
कथयामासचाखिलं शिवरात्रिमिमेंजनंनैवक्षुधांनद्भवभार्यया
ततश्चासर्वेरिंद्वीराणद्युदितंसूर्जमंडलं निराशस्वगृहंसीघ्रंग
तोसौविकलात्मना तावद्भिभार्यस्तुतेसर्वेनिरीक्ष्यपीत्विमार्गे
रां नियारमापिलेदृष्ट्वाकथंरात्रिरुपोषिता नानीतमामिषं

तेनकंथंरात्रौनिराशाःशिशवागताः भोजनंतुकुरुस्वामिन्सस्य
भार्य्यावचोब्रवीत उपोषितस्त्वहोरात्रंकष्टेनभयंप्रवर्त्तते भोज
नंतुकृतंतेनजयाद्दत्तंतुभार्ज्जया अकामाज्जागरंरात्रौसिवरात्र्यां
वरानने अकरोत्कालपर्य्यंतंगृहितोजमकिंकरैः जातत्रै
स्तुसमारब्धसूलपट्टिशधारिभिः सिवेनप्रेषितस्तस्याविमा
नगणसंयुतं शीघ्रमानीयतांगत्वागणास्तेगंतुमुद्यता।
यावद्गछंतितेसर्वेतावत्पस्यंतिलुब्धकं हन्यमानंतुस्ताहदं
डैर्व्वहुभिर्म्मुद्गरैस्तथा सर्वेकोलाहलंचक्रुस्सैरस्माकमितितेग
णा परस्परंजुध्यमानाःक्रुद्धास्तेजमकिंकरा यमदूताउद्य
मंचामोनवयंदुष्टंपापिष्टंजीवघातकंः पाप्रद्धत्तंन्महद्यस्माद्धंश्रन्यो

न्यंजयकांक्षिणं भग्नोगसंघपः सर्वेकंदमानामुदासुरणं त्राहि
त्राहितिभोराजंगतोस्तियममंदिरे निषादोपिगणेर्ननीयतोजन्वेद
वोमहेश्वरः दृष्टमात्रोपिदेवेननिषादोगणनागतः स्थितोसौ
देवदेवस्यकुंडलाभरणेगज्वला तस्मैदत्तंमहेशेनविमानंस
र्वकामिकं अथदूतावदंतत्यगेधर्मराजस्यपृच्छतः पप्रक्तोध
र्मराजेनक्वासौकालेनयोजितः जमदूताऊचुः शृणुराजन्वदा
म्यकंयुद्धंशिवगणैःसह नीतोसपिपापकर्माणोविमानेजीवघा
तकः कथंशिवपुरीजातः भिन्नगुणोविचारकः चित्रगुप्तोवाच
निषादःपापकर्मापिजीवप्राणिवधेनच करोतिसः वनंगत्वा
नकिंचित्प्राप्तवांस्तदा दिवसेत्वनिशायांचवटवृक्षोजलांतिके

सचविल्वस्यपत्राणिगृहीत्वामार्गतोप्यपतत् ·कदाचिद्दैवसं
योगाद्वायुनालिंगमूर्धनि सिवरात्रिः क्रांतातेनजागृत्तामृग
१० हेतुना सिवरात्रिप्रभावेनसगतः संकरालये जगामयसंकराभ्या
सेगतोदंडदेदेतदा दृष्ट्वामेधर्मोनियमोदंडोयमिति सोवदत् सं
करोवाच शिवरात्रिप्रभावेनलुब्धकोयममांतिके जातोदंडंग्रहा
णोमंपाहिपाद्यपापिनं एवमुक्तोधर्मराजोगतोसौस्वालयंप्रति
एवंदेविमयाख्यातंसिवरात्रिमाहात्म्यं अकामोलुब्धकोयस्मात्कृ
त्वाप्यमरतांगतः कामतःशास्त्रदृष्ट्यैवयःकरोतिसिवव्रतं शिव २०
षडाक्षरंमंत्रांशीवपूजांकरोतियः सिवरात्रौजागरेणतदेवानुगमा
नसः तदहंश्रोतुमिच्छामिप्रसादाद्वक्तुमर्हसि शिवोवाच:

शान्तात्माक्रोधहीनस्तुतपस्वीधनस्तूपकः तस्मैदेयमिदंदे
विप्ररूपायसूयायहि यस्तुसद्भावसंयुक्तः सरुद्भत्वंव्रजे
त्सदा तत्वदत्तुतं तत्पूमर्चनंगुरुपूजनं ज्ञानतः शि
वराध्यांतुसर्वंतस्याद्भवंभवेत् शिवबद्धहंरयस्तुशिवरा
त्रौयपन्सुची शिवरात्रिव्रतंकुर्यात्छिवलोकेमहीय
ते इतिश्रीशिवपुराणेशिवरात्रिव्रतकथासमाप्ता शुभं

अथसामवारप्रयोगः अपसर्पन्तुइति अपसर्पन्तुभूतानिपि
शाचसर्वतोदिसं सर्वेषामविरोधेनव्रतकर्मसमारम्भेत्
इतिप्रतिदिसंसर्षपक्षेपं सूर्यायार्घंदत्वा पुनअर्घंसंस्थाप्य
चपुनपूजनं पुनः संकल्पम् पुनः विसर्जनं इतिकुरु

20

21

22

23

24

